

Шевченко Л. С.

*д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри економічної теорії
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна*

АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТІВ В УКРАЇНІ

Законом України «Про вищу освіту» передбачається фінансування державних ВНЗ: 1) за рахунок коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів. Це світова практика: у більшості країн ОЕСР держави фінансують до 70 % усіх обсягів бюджетів університетів, що є основним важелем впливу держави на розвиток вищої освіти; 2) за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством, з дотриманням принципів цільового та ефективного використання коштів, публічності та прозорості у прийнятті рішень (ст. 71).

Альтернативними джерелами фінансування вишів в Україні є:

- *надання ВНЗ платних послуг у сфері вищої освіти* фізичним та юридичним особам за умови забезпечення належного рівня освітніх послуг як основного статутного виду діяльності (ст. 73). Держава встановлює перелік платних освітніх та інших послуг, що можуть надаватися державними і комунальними вищими навчальними закладами, та порядок визначення їх вартості для здобувачів вищої освіти. Однак це не розв'язує усіх фінансових проблем ВНЗ і не робить їх автономними. Річ у тім, що нинішній рівень доходів домогосподарств в Україні є недостатнім для інвестицій в освіту: за розрахунками Е. Лібанової, у стані гострого соціального відторгнення (дохід домогосподарства в розрахунку на умовного дорослого є нижчим за національну межу бідності) перебувають 37,7 % домогосподарств. До того ж оплата за навчання у вищій школі досягла такого рівня, що дешевше, ніж в Україні, вищу освіту можна здобути у Німеччині, Швеції, Франції, Австрії і Чехії. Зіставним по вартості з Україною є навчання у ВНЗ Польщі і Швейцарії. В Україні відсутні доступні фінансові компенсатори видатків домогосподарств на освіту, страхування ризиків приватних інвестицій в освіту. Юридично не врегульованою є традиція філантропічної допомоги на здобування вищої освіти. Поширені тіньові форми оплати освітніх послуг, у тому числі корупція і хабарництво;

- *залучення співробітників університетів до інноваційної підприємницької діяльності та комерціалізація результатів наукових досліджень*. Відомо, що посиленню конкурентоспроможності США у сфері інновацій сприяло прийняття Конгресом закону Стівенсона–Вайдлера «Про технологічні нововведення» (1980), федерального закону про трансфер технологій (1986), національного закону про конкурентоспроможність у галузі трансферу технологій (1989), урядового розпорядження «Про спрощення доступу до наук і технологій» та ін. [1, с. 24]. Проте найважливішу роль зіграли поправки до закону про патенти і торгові знаки, відомі як закон Бея-Доула (Bayh-Dole Act) 1980 р., згідно з

якими університетам та іншим дослідницьким установам почали належати права інтелектуальної власності на розробки, виконані за фінансової підтримки держави.

У ВНЗ України, за даними Державної служби статистики, у 2014 р. було сконцентровано 7,8 % безпосередніх виконавців наукових та науково-технічних робіт, у тому числі 9,2 % - докторів наук, 14,4 % - кандидатів наук, 10,0 % - дослідників. За 9 місяців 2014 р. ученими ВНЗ виконано 11,5 % загального обсягу фундаментальних досліджень та 13,4 % обсягу прикладних досліджень, здійснених у науковому секторі країни. Проте, як визнають керівники університетів, обов'язкове завдання комерціалізації наукових досліджень перед ВНЗ досі не ставилося. Учені не вміють захищати свою інтелектуальну власність юридично, організувати технологічний трансфер, засновувати високотехнологічні компанії.

Закон України «Про вищу освіту» виправляє таке становище. Він надає університетам: по-перше, права інтелектуальної власності – набуття, охорони та захисту прав ВНЗ та учасників освітнього процесу щодо результатів наукової, науково-технічної та інших видів діяльності (ст. 69). ВНЗ тепер можуть розпоряджатися майновими правами інтелектуальної власності на об'єкти права інтелектуальної власності; здійснювати заходи з впровадження, включаючи трансфер технологій, об'єктів права інтелектуальної власності, майнові права на які вони набули, та із запобігання академічному плагіату. Витрати державних і комунальних ВНЗ, понесені у зв'язку із забезпеченням правової охорони на об'єкти права інтелектуальної власності, майнові права на які набуті в установленому законом порядку, здійснюються за рахунок власних надходжень ВНЗ. Способи, умови та порядок здійснення відповідних майнових прав інтелектуальної власності має визначати договір про створення об'єкта права інтелектуальної власності за замовленням;

по-друге, можливість брати участь у формуванні статутного капіталу інноваційних структур і утворених за участю вищих навчальних закладів малих підприємств, що розробляють і впроваджують інноваційну продукцію, шляхом внесення до них нематеріальних активів (майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності); засновувати підприємства для провадження інноваційної та/або виробничої діяльності; шляхом внесення нематеріальних активів (майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності) брати участь у формуванні статутного капіталу інноваційних структур різних типів (наукових, технологічних парків, бізнес-інкубаторів тощо) (ст. 70, п. 3);

- *користування банківськими кредитами без урахування обмежень на право здійснення запозичень, установлених статтею 16 та пунктом 27 частини першої статті 116 Бюджетного кодексу України (ст. 70, п. 3 Закону України «Про вищу освіту»);*

- *заснування сталого фонду (ендавменту). Український законодавець визначає сталий фонд (ендавмент) ВНЗ як суму коштів або вартість іншого майна, призначену для інвестування або капіталізації на строк не менше 36 місяців, пасивні доходи від якої використовуються вищим навчальним закладом з метою здійснення його статутної діяльності у порядку, визначеному благодійником або уповноваженою ним особою (ст. 1 Закону України «Про вищу освіту»).*

Ендавмент створюється шляхом пожертвувань у вигляді грошових або інших ресурсів на безоплатній основі для фінансування статутних потреб і діяльності

неприбуткових організацій – закладів освіти, медицини, культури, релігійних або спортивних організацій. Донори спрямовують свої кошти до ендавмент-фонду, залишаючи за собою право координації та контролю діяльності фонду і тієї організації, на підтримку якої він був створений. Далі ендавмент-фонд передає капітал у довірче управління спеціальній структурі (створеній фондом або самостійній управлінській компанії), яка інвестує кошти в акції, нерухомість, пайові фонди або розміщує на банківських депозитах. Прибуток від управління капіталом належить організації і використовується для фінансування її програм, але сам капітал ендавменту залишається недоторканим. У такий спосіб ендавмент гарантує формування довгострокових джерел фінансування діяльності організації, її фінансову самостійність і стабільність.

У США шість університетів, за даними звітів за 2014 фінансовий рік, мали ендавмент-фонди понад \$10 млрд кожний – Гарвард (найбільший ендавмент у світі – \$36,4 млрд), Єль (\$23,9 млрд), Техаський університет (\$20,4 млрд), Стенфорд (\$21,4 млрд), Принстон (\$21,0 млрд), Масачусетський технологічний інститут (\$12,4 млрд). До ендавментів-мільярдерів відносять також ендавменти британських університетів Кембриджу й Оксфорду та кілька університетських фондів Японії та Австралії.

Перший досвід створення ендавменту в Україні має НаУКМА. 12 вересня 2012 р. рішенням Ради Директорів Києво-Могилянської Фундації Америки започатковано Ендавмент Фонд для підтримки Національного університету «Києво-Могилянська Академія», який управлятиметься *Chicago Community Trust*, а річний дохід надходитиме до НаУКМА і використовуватиметься на стипендії обдарованим студентам, гранти для викладачів, залучення найкращих професорів і викладачів, розвиток бібліотечних ресурсів, реставрацію та утримання історичних будинків, які належать КМА.

Проте не слід сподіватися на негайне поширення такого досвіду в Україні. На заваді стоять: низька репутація окремих університетів; відсутність вільних коштів для благодійництва у випускників та негативні спогади про навчання (недостатню кваліфікацію та увагу викладачів, хабарництво тощо); сумніви потенційних благодійників щодо можливих напрямів ефективного розміщення коштів університетських ендавментів (економіка корумпована; банківським депозитам ніхто не довіряє; фондовий ринок своїх функцій не виконує; вкладення у землю, житлову нерухомість та зарубіжні активи юридично не врегульовано); нерозвиненість практики благодійництва в цілому та форм її державної підтримки; брак фахівців, які б уміли працювати з коштами таких фондів.

Розвиток вищої освіти в Україні потребує зміцнення реальної автономії начальних закладів з можливістю самостійного розпорядження їх бюджетами. Набувають особливої актуальності підготовка фінансових менеджерів для вищої освіти та розробка відповідної законодавчої бази.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Марков, К. А. Коммерциализация научных исследований в университетах США [Электронный ресурс] / К. А. Марков. – Режим доступа : http://www.unn.ru/pages/vestnik/99999999_West_2009_5/3.pdf